

UNIVERSITI PUTRA MALAYSIA

**SISTEM TULISAN JAWI DAN KOSA KATA DALAM MANUSKRIP
RISALAH HUKUM KANUN**

NURHIDAYAH BINTI JUMAAT

FBMK 2010 21

**SISTEM TULISAN JAWI DAN KOSA KATA DALAM MANUSKRIP RISALAH
HUKUM KANUN**

Oleh

NURHIDAYAH BINTI JUMAAT

**Tesis Ini Dikemukakan kepada Sekolah Pengajian Siswazah, Universiti Putra Malaysia,
sebagai Memenuhi Sebahagian Daripada Keperluan untuk Ijazah Master Sastera**

SEPTEMBER 2010

**SISTEM TULISAN JAWI DAN KOSA KATA DALAM MANUSKRIP RISALAH
HUKUM KANUN**

NURHIDAYAH BINTI JUMAAT

**MASTER SASTERA
UNIVERSITI PUTRA MALAYSIA**

2010

Abstrak tesis yang dikemukakan kepada Senat Universiti Putra Malaysia
sebagai memenuhi keperluan untuk ijazah Master Sastera

**SISTEM TULISAN JAWI DAN KOSA KATA DALAM MANUSKRIP
RISALAH HUKUM KANUN**

Oleh

NURHIDAYAH BINTI JUMAAT

September 2010

Pengerusi: Adi Yasran bin Abdul Aziz, PhD

Fakulti: Fakulti Bahasa Moden dan Komunikasi

Kajian ini bertujuan untuk menghuraikan dan memberikan penjelasan tentang sistem tulisan Jawi dan kosa kata dalam manuskrip *Risalah Hukum Kanun*. *Risalah Hukum Kanun* yang dijadikan naskhah dasar dalam kajian ini ialah versi Dublin, United Kingdom yang bernombor 1638, bertarikh 16 Syaaban 1216 H bersamaan 22 Disember 1801 M. Manuskrip ini diperolehi daripada Pusat Manuskrip, Perpustakaan Negara Malaysia dalam bentuk mikrofilem bernombor MKM4646. Objektif kajian ini adalah untuk menganalisis sistem tulisan Jawi klasik yang terdapat dalam manuskrip *Risalah Hukum Kanun* dan membandingkannya dengan ejaan Jawi baharu serta menjelaskan pengertian kosa kata yang sukar difahami yang terdapat dalam teks tersebut. Kajian ini menggunakan pendekatan filologi yang merangkumi transliterasi, anotasi, dan analisis teks. Transliterasi yang dilakukan adalah berdasarkan edisi standard. Manakala anotasi dan analisis pula menggunakan kaedah kajian teks, konteks, dan ko-teks yang diperolehi

melalui kajian kepustakaan dan data tersebut dianalisis secara kualitatif. Analisis sistem tulisan Jawi adalah berdasarkan pada model analisis yang khusus, iaitu Sistem Ejaan Jawi Matlob yang diubahsuai dan Teori Evolusi Jawi Kang Kyoung Seock.

Dapatan kajian ini menunjukkan bahawa sistem ejaan Jawi dalam *Risalah Hukum Kanun* mengandungi banyak ejaan Jawi Tradisi yang telah mengalami perubahan dalam ejaan Jawi baharu tetapi masih menunjukkan kesinambungannya. Selain itu, kajian ini juga menjelaskan beberapa pengertian kosa kata yang sukar difahami dan setiap kosa kata tersebut diberi anotasi dalam transliterasi teks. Oleh itu, pemahaman tentang sistem tulisan Jawi dan kosa kata adalah signifikan dalam memahami kandungan *Risalah Hukum Kanun* khususnya dan manuskrip Melayu klasik umumnya.

Abstract of thesis presented to the Senate of Universiti Putra Malaysia ini fulfilment of the requirement for the Master of Arts

**JAWI WRITING SYSTEM AND THE VOCABULARY IN MANUSCRIPT
RISALAH HUKUM KANUN**

By

NURHIDAYAH JUMAAT

September 2010

Chair : Adi Yasran Abd. Aziz, PhD

Faculty: Faculty of Modern Language and Communication

This study aim to explain and clarify on the Jawi writing system and the vocabulary in the manuscript of *Risalah Hukum Kanun*. *Risalah Hukum Kanun* that has been chosen as the manin subject of this study is a Dublin version, United Kingdom which is numbered 1638, dated 16 of Syaaban 1216H or December 22, 1801 M. This manuscript was obtained from Manuscript Centre, Malaysia National Library in term of microfilm with tag number MKM 4646. The objective of this study again to analyze the classical Jawi writing system in manuscript and then to compare it with the new Jawi writing system and also to uncover the meaning of the vocabulary which is really difficult to understand before this. This study utilized the approach of filology which included transliteration, anotation, and textual analysis. Transliteration was done based on the standard edition. Whereby the anotation, and analysis were done with the used of textual analysis method, contexts, co-texts which taken from library research and data

iv

were analyzed qualitatively. The analysis of Jawi writing system was based on the specific model of analysis, which referring to Jawi Matlob System which was modified and also the Theory of Jawi Evolution Kang Kyeoung Seock.

Findings of this study show that the Jawi writing system in the *Risalah Hukum Kanun* contained a lot of Jawi tradition system which had undergone some exchanges in the new Jawi system but still sustaining the continuity of it. Besides that, this study also revealed the meaning some difficult vocabulary that had given annotation in the textual transliteration. Therefore, the understanding on the Jawi writing system and the vocabulary is significant in understanding the content of *Risalah Hukum Kanun* especially and the classical Malay manuscript generally.

PENGHARGAAN

Kesyukuran yang tidak terhingga saya panjatkan ke hadrat Ilahi kerana telah mengurniakan saya sebuah kehidupan dan keazaman yang tinggi untuk menyiapkan penyelidikan dan penulisan tesis ini. Pada kesempatan ini, saya ingin merakamkan jutaan terima kasih kepada Pengerusi Jawatan Kuasa Penyeliaan, Dr. Adi Yasran bin Abdul Aziz serta kedua-dua ahli jawatan kuasa, Prof. Hashim bin Musa dan Dr. Mohd Sharifudin bin Yusop dari Jabatan Bahasa Melayu, Fakulti Bahasa Moden dan Komunikasi, UPM yang telah memberikan bimbingan dan tunjuk ajar bagi menyempurnakan tesis ini dengan jayanya. Tidak ketinggalan juga para pegawai di Pusat Manuskrip Melayu, Perpustakaan Negara Malaysia yang banyak membantu dalam memberi pandangan dan ilmu dalam pengkajian manuskrip Melayu klasik. Terima kasih juga kepada kakitangan Perpustakaan Sultan Abdul Samad, UPM yang banyak membantu.

Jutaan terima kasih dan terhutang budi juga kepada ayahanda dan bonda yang dikasihi iaitu Jumaat bin Ahmad dan Mahzina binti Muda yang sentiasa memberikan dorongan yang tidak terhingga sepanjang pengajian ini. Juga tidak terkecuali seluruh ahli keluarga iaitu kekanda, Mohd Faizal bin Jumaat dan keluarga, adinda, Mohd Firdauz bin Jumaat dan Nadhirah binti Jumaat yang sentiasa bersama bagi mengharungi suka duka sepanjang perjalanan ilmu ini. Istimewa buat Encik Mohd Izwardi bin Mohd Yusoff, Dr. Mariah binti Muda, dan Puan Mazzaini binti Muda, setiap sokongan dan dorongan kalian membuatkan diri ini semakin kuat untuk terus berjuang demi mencari ilmu yang tiada penghujungnya.

Rasa terhutang budi juga diabadikan kepada rakan seperjuangan, Cik Suziyati binti Abdul Mad, Cik Wan Khairul Husna binti Wan Mokhtar, Cik Nor Atikah binti Azmi dan yang lain-lain atas sokongan dan keceriaan kalian bagi melupakan kepayahan yang dilalui selama perjalanan ilmu ini.

Tidak dilupakan juga, jutaan terima kasih kepada semua pensyarah di Jabatan Bahasa Melayu dan Jabatan Bahasa Asing, FBMK yang begitu dedikasi dalam menyampaikan ilmu. Akhir kata, terima kasih kepada semua yang pernah membantu saya secara langsung mahupun tidak langsung. Semoga ilmu yang secebis ini dapat dimanfaatkan untuk kebaikan bersama.

Saya mengesahkan bahawa satu Jawatankuasa Peperiksaan Tesis telah berjumpa pada 22 September 2010 untuk menjalankan peperiksaan akhir bagi Nurhidayah binti Jumaat bagi menilai tesis beliau yang bertajuk “Sistem Tulisan Jawi dan Kosa Kata dalam Manuskrip Risalah Hukum Kanun” mengikut Akta Universiti dan Kolej Universiti 1971 dan Perlembagaan Universiti Putra Malaysia [P.U.(A) 15 Mac 1998. Jawatankuasa tersebut telah memperakukan bahawa calon ini layak dianugerahi Ijazah Master Sastera.

Ahli Jawatankuasa Peperiksaan Tesis adalah seperti berikut:

Ahmad Mahmood Musanif, PhD

Profesor Madya
Jabatan Bahasa Melayu
Fakulti Bahasa Moden dan Komunikasi
Universiti Putra Malaysia
(Pengerusi)

Zaitul Azma binti Zainon Hamzah, PhD

Profesor Madya
Jabatan Bahasa Melayu
Fakulti Bahasa Moden dan Komunikasi
Universiti Putra Malaysia
(Pemeriksa Dalam)

Che Radiah Mezah, PhD

Pensyarah
Jabatan Bahasa Asing
Fakulti Bahasa Moden dan Komunikasi
Universiti Putra Malaysia
(Pemeriksa Dalam)

Hashim Ismail, PhD

Profesor Madya
Akademi Pengajian Melayu
Universiti Malaya
(Pemeriksa Luar)

HASANAH MOHD. GHAZALI, PhD
Profesor dan Timbalan Dekan
Sekolah Pengajian Siswazah
Universiti Putra Malaysia

Tarikh:

Tesis ini telah dikemukakan kepada Senat Universiti Putra Malaysia dan telah diterima sebagai mematuhi syarat keperluan untuk Ijazah Master Sastera. Ahli Jawatankuasa Penyeliaan adalah seperti berikut:

Adi Yasran Abdul Aziz, PhD

Pensyarah Kanan

Jabatan Bahasa Melayu

Fakulti Bahasa Moden dan Komunikasi

(Pengerusi)

Hashim Musa, PhD

Profesor

Jabatan Bahasa Melayu

Fakulti Bahasa Moden dan Komunikasi

(Ahli)

Mohd Sharifudin Yusop, PhD

Pensyarah Kanan

Jabatan Bahasa Melayu

Fakulti Bahasa Moden dan Komunikasi

(Ahli)

HASANAH MOHD. GHAZALI, PhD

Profesor dan Dekan

Sekolah Pengajian Siswazah

Universiti Putra Malaysia

Tarikh:

PERAKUAN

Saya mengaku bahawa tesis ini adalah hasil kerja saya yang asli melainkan petikan dan sedutan yang tiap-tiap satunya telah dijelaskan sumbernya. Saya juga memperakui bahawa tesis ini tidak pernah dimajukan sebelum ini, dan tidak dimajukan serentak dengan ini, untuk ijazah lain sama ada di Universiti Putra Malaysia atau di institusi lain.

NURHIDAYAH BINTI JUMAAT

Tarikh: 22 September 2010

JADUAL KANDUNGAN

Muka surat

ABSTRAK	ii
ABSTRACT	iv
PENGHARGAAN	vi
PENGESAHAN	viii
PERAKUAN	x
SENARAI JADUAL	xv
SENARAI SINGKATAN	xvi

BAB

1	PENDAHULUAN	
1.1	Pengenalan	1
1.2	Latar Belakang Kajian	3
1.3	Pernyataan Masalah	6
1.4	Persoalan Kajian	8
1.5	Objektif Kajian	8
1.6	Kepentingan Kajian	9
1.7	Skop Kajian	10
1.8	Definisi Istilah	11
	1.8.1 Sistem Tulisan Jawi	11
	1.8.2 Kosa Kata	12
	1.8.3 Manuskrip	14
	1.8.4 Risalah Hukum Kanun	15
2	SOROTAN KAJIAN	
2.1	Pengenalan	17
2.2	Kajian tentang Sistem Tulisan Jawi dalam <i>Risalah Hukum Kanun</i> dan Manuskrip Melayu Klasik yang Berkaitan	17
2.3	Kajian Perbandingan Sistem Tulisan Jawi Klasik dengan Sistem Tulisan Jawi Baharu	27
2.4	Kajian tentang Kosa Kata dalam <i>Risalah Hukum Kanun</i> dan manuskrip Melayu Klasik yang Berkaitan	28

3	METODOLOGI KAJIAN	
3.1	Pengenalan	33
3.2	Reka Bentuk Kajian	33
3.2.1	Bahan Kajian	33
3.2.2	Kaedah Kajian	34
3.2.3	Kaedah Pengumpulan Data	37
3.2.4	Kaedah Analisis Data	38
3.2.5	Model Analisis	38
3.2.6	Tatacara Kajian	41
4	HASIL KAJIAN DAN PERBINCANGAN	
4.1	Pengenalan	42
4.2	Sistem Tulisan Jawi dalam Manuskrip <i>Risalah Hukum Kanun (RHK)</i>	42
4.2.1	Bentuk Penulisan	42
4.2.2	Sistem Ejaan	53
4.3	Aspek Kosa Kata dalam Manuskrip <i>Risalah Hukum Kanun</i>	65
4.3.1	Kosa Kata Melayu Asli	65
4.3.2	Kosa Kata Pinjaman Arab	70
4.3.3	Kosa Kata Pinjaman Sanskrit	83
4.3.4	Kosa Kata Pinjaman Lain	104
5	RUMUSAN DAN CADANGAN	
5.1	Pengenalan	106
5.2	Rumusan	106
5.3	Cadangan	108
5.4	Kesimpulan	109
	RUJUKAN	111
	LAMPIRAN	116
	BIODATA PELAJAR	134

